

Ольга НЕГРЕБЕЦЬКА (Кіровоград, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті розглядаються взаємозалежні засоби і впливи, що орієнтовані на удосконалювання й оптимізацію як різноманітних видів художньої діяльності особистості, так і соціальної спрямованості системи формування музичної культури студентів у навчально-виховному середовищі вищого освітнього закладу.

Ключові слова: музична культура, соціалізація, студентська молодь.

The article deals with interdependent means and influences which are focused on improvement and optimization of various kinds of art activity of the person and social orientations of the system of formation of musical culture of students in the teaching and education environment of a higher educational institution.

Key words: musical culture, socialization, the student youth.

Постановка проблеми. Відчуженість від культури, пріоритет набуття матеріальних цінностей над духовними, прагнення до реалізації спотворених культурних потреб становлять нерозв'язані проблеми процесу формування життєвих позицій молодого покоління. Це породжує, на жаль, такі негативні явища, як утрата моральних ідеалів молоді, світоглядна обмеженість, бездуховність. Саме тому особливого значення набувають процеси соціалізації молоді, оскільки це є однією з найважливіших умов успішного розвитку й окремої особистості, і суспільства в цілому. Отже, соціалізація молоді, яка здійснюється через освіту й виховання, необхідна для забезпечення

можливості її повноцінного існування в сучасному світі.

Студентство, яке має величезний творчий потенціал, здатне реально вплинути на перебіг і спрямованість подальших перетворень в Україні. Така соціальна роль і суспільно-історичне призначення студентської молоді потребує особливої уваги до неї з боку інститутів влади й передусім системи освіти, у якій відбувається професійне й громадянське становлення інтелігенції країни. Процес соціалізації студентської молоді відбувається в складних умовах нестабільності економіки, хаотизації соціальних зв'язків, які пов'язані з не завжди позитивними змінами в соціальній сфері, руйнування ідеологічно орієнтованої системи виховання молоді, перегляду системи цінностей і перебудови морально-психологічних конструкцій. Усе це призводить до маргіналізації студентської молоді, яка втрачає відповідні до сучасних потреб, запитів та інтересів зв'язки із соціально-економічною, морально-духовною, культурною й іншими сферами суспільного життя.

Значний внесок у розвиток сучасної соціальної педагогіки зроблено такими вченими, як Г. Андреєва, О. Безпалько, Н. Бура, Р. Вайнола, Т. Дмитренко, І. Зверева, Л. Коваль, А. Капська, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, Л. Міщик, А. Мудрик, В. Оржеховська, П. Плотніков, А. Рижанова, С. Савченко, В. Сидоров, С. Харченко та ін.

Утім зазначимо, що на сьогодні недостатньо досліджень, присвячених соціалізації студентства як особливої соціально-демографічної групи.

Окремі аспекти соціалізації в контексті професійної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей вивчали В. Дряпіка, О. Рудницька. Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у позанавчальній діяльності розглянуто в дисертаційній праці Г. Овчаренко.

Метою написання статті є аналіз актуальної на цей час проблеми соціалізації майбутніх учителів музики в навчально-виховному середовищі й спробу її вирішення на перетині філософії, соціології, психології, педагогіки, естетики й культурології (в аспекті конкретизації особливостей впливу музики як специфічного феномену соціокультурного розвитку особистості).

Розвиток сучасної вітчизняної освіти має тенденцію до соціокультурної орієнтації, що сприяє набуттю власного професійного й водночас соціокультурного досвіду майбутніми фахівцями.

У вищій школі поширюється методика діалогу культур, яка ставить за мету навчити студентів жити й мислити в умовах, де кожна культура становить певну форму мислення, епоху, погляди й певну мораль тощо.

Наголошуючи на важливості виховання й освіти в становленні особистості, філософія освіти пропонує соціокультурну модель освіти, «яка буде соціально й культурно-орієнтованою, пов'язаною з використанням внутрішнього потенціалу людини, її досвіду, здатності до естетичного й ціннісного переживання життя» [3: 16].

Процес соціалізації студентів музично-педагогічних спеціальностей неподільно пов'язаний з феноменом музичної культури.

Значущість музики у сучасній культурі, зазначає Н. Долгая, обумовлена глобалізацією міжкультурних зв'язків, а також практично безмежними технічними можливостями трансляції музичних творів. Ці два чинники призвели до того, що з другої половини ХХ ст. музика, порівняно з іншими видами мистецтва, починає лідувати за частотою і часовими масштабами трансляції на каналах ЗМІ, за обсягами випуску і продажів музичних записів на компакт-дисках, за чисельним складом художньої аудиторії і т. ін. У наш час будь-яка людина постійно знаходиться у музично-звуковому середовищі. При цьому вона має можливість звертатися як до музики рідної культури, так і до музичних цінностей інших країн, до музики різних стилів і жанрів, часів і народів. Особливо широко поширені музичні твори так званої масової культури. Проте разом з масовою музикою важливе місце в сучасній культурі займають народна і богослужбова музика, класична спадщина, музично-естетичні новації тощо [5: 9].

Відповідно музична культура будь-якого сучасного суспільства є достатньо складною, неоднорідною і багатоманітною. При цьому безперечно одне – музичне середовище певним чином організовує різноманітні форми музичної активності, соціальної ситуації і зв'язку, є невід'ємною складовою відпочинку, вільного проведення часу людей, визначає їх настрій. На цю обставину вказує О. Грисюк [4: 35].

Для вирішення проблем соціалізації студентів музично-педагогічних спеціальностей засобами музичної культури значущими є ті аспекти, що стосуються елементів нормативно-еталонного зрізу культури, тобто ті, які характеризують діяльність людини з огляду на її регламентованість і оновлення культурних норм в історичному розвитку. Даний зріз культурного простору досить часто привертає увагу дослідників, бо з ним пов'язані такі якості культури, як її самобутність і стійкість.

Найважливішим елементом даного зрізу є культурна норма, що виступає певним стандартом індивідуальної і соціальної активності, відповідно до якого діють представники конкретної культури. Цей стандарт закріплює найважливіші принципи і параметри діяльності, властиві тій або іншій культурі, організовуючи широку міру варіативності поведінки, деякий діапазон очікуваних дій,

зрозумілих і схвалюваних оточуючими. Норми у цілому підтримують стійкість соціальних інститутів, регулюють масові і групові взаємодії людей, зазначає Г. Демет'єв [5: 121].

Суттєвим для визначення соціалізуючих чинників музичної культури є розгляд багатовимірності музики як явища культури. Музика є однією з численних форм культурної активності людей. Її зародження в рамках культури відбувається на одному з найбільш стародавніх етапів розвитку людської культури – в період становлення первісного суспільства. Зростаючи з простих звуків, які спочатку були відмічені емоційною насиченістю і наділені певним енергетичним потенціалом, музична діяльність поступово диференціювалася і ускладнювалася. Сьогодні музика є однією з найбільш розвинених і загальнозначущих мов культури. Ця мова розвивається в рамках художньо-естетичної області культури.

В цілому музика є компонентом такої масштабної частини культури, як художня культура, мистецтво. Це означає, що історична еволюція музичної активності підкоряються художньо-естетичним закономірностям, пов'язаним з відображенням світу й людини за допомогою впорядкованих звуків в основних естетичних категоріях, характерних для різних історичних епох. Культурною одиницею музичного мистецтва прийнято вважати музичний твір.

Змістовне багатство музики актуалізується також в жанровій різноманітності, яка обумовлюється різними соціальними функціями музики, а також умовами її створення, виконання і сприйняття. Кожен музичний твір відмічений жанровою специфікою, що свідчить про його приналежність до певної категорії, із загальними змістовно-виразними ознаками.

Розвиток музичних жанрів має історичний, тобто вертикально-часовий зріз (наприклад, пісня селянського побуту – міська пісня – міський романс – естрадна пісня – авторська пісня і ін.), а також розшарування, пов'язане з горизонтальною деталізацією того або іншого жанру (вальс розширюється на бальний, бостон, джаз-вальс).

Розглянемо музику в аспекті її породження людиною і дії на аудиторію. Як вказує Б. Асаф'єв, музика створюється за допомогою особливого виду творчої, художньо-естетичної діяльності людини. В архаїчних співтовариствах ця діяльність носила колективний характер, тобто була загальною, без виділення функцій композиторської, виконавської, слухацької активності. У сучасних умовах музичну активність можна розділити на три найважливіші різновиди або ступені [2: 117].

Як перший ступінь виділяється музична творчість. Йдеться про те, що автор, розраховуючи на вокальне виконання або на інструментальне виконання.

Як і всяка індивідуальна художня творчість, цілеспрямоване створення нового музичного твору можливе на основі природжених здібностей автора, його таланту, а також на базі освоєння їм певних музичних традицій, професійних навиків, умінь та знань.

Другий ступінь музичної активності пов'язаний з виконанням музики. Творча активність музикантів-виконавців характеризується своїми особливостями. Їх майстерність пов'язана з технікою виконання, тобто з інтерпретацією твору, з майстерністю володіння або інструментом, або своїм голосом.

Третій ступінь пов'язаний з прослуховуванням і освоєнням музичного твору. При цьому для розуміння музики людини також необхідна певна культурна підготовка, яка зазвичай формується і розвивається з перших років життя, коли вона спонтанно, через сприйняття музичної активності представників найближчого соціального середовища засвоює музичні норми, властиві рідній культурі.

Всі три ступені музичної діяльності тісно взаємодіють одна з одною і деколи переходять одна в одну. Часто композитор, виконавці стають слухачами. Виконавці-інструменталісти або вокалісти нерідко створюють нові твори. Крім цього, у виконавській діяльності постійно присутні моменти творчості, оскільки виконання музики неминуче пов'язане з індивідуальним характером її освоєння і інтерпретації, з імпровізацією. Елементи творчості характерні також для будь-якого індивідуального прослуховування, навіть якщо музику сприймає непрофесіонал.

Все сказане про музику як вид мистецтва дає можливість визначити її як суспільно-культурну форму інформаційно-семантичного впорядкування смислових, філософський-естетичних, соціально-оцінних, художньо-мистецьких аспектів відношень людини з оточенням, виражених в гармонізованому звучанні. За допомогою музики можна організовувати подієво-поведінкові ситуації, передавати різні оцінки і сенси світоглядних уявлень, акумулювати структури відчуттів, складних переживань, узагальнених символів і устремлень людей.

Одночасно її природа характеризується психологічними, психофізіологічними, фізичними (акустичними) і ритмо-енергетичними початками, комбінація яких в такому органічному поєднанні не властива іншим видам мистецтва – будь то література, театр, архітектура і т.п. Різні типи поєднань музичних звуків, підкоряються акустичним закономірностям. Все це наділяє музику особливим потенціалом дії людей один на одного, часто минувши рівень розсудливого її розуміння або засвоєних з дитинства звичок. Саме цим пояснюється можливість сприйняття музичних творів, створених в рамках однієї культури, не тільки в її межах, але і в інших культурах.

Концентрацією і силою вирази вказаних аспектів сонорно-звукової, емоційно-сислової дії музика виділяється, як вказує О.Асатрян, на тлі інших видів мистецтва [1: 19].

Перехід вітчизняної педагогічної теорії й практики до гуманістичної особи стіно-розвивальної освітньої парадигми суттєво змінює вимоги щодо змісту професійної підготовки майбутніх учителів музики, яка повинна об'єднувати не тільки ґрунтовну фахову компетентність, а й високий рівень культури педагогічного спілкування. Музична культура дозволяє за допомогою комунікативних засобів музичної діяльності регулювати міжособистісні стосунки та спільну діяльність студентів музично-педагогічних спеціальностей, а у майбутньому – організувати плідну навчально-виховну взаємодію з учнями. Таким чином забезпечуються гармонійні відносини вчителя з учнями з позиції функціонування соціальних еталонів і стереотипів у системі реальних стосунків «вчитель-учень».

Соціалізація студентів музично-педагогічних спеціальностей засобами музичної культури з урахуванням того, що діяльність людини у музичній сфері має високий ступінь індивідуалізації повинні відбуватися в рамках особистісно орієнтованого педагогічного процесу. Оскільки особистісно орієнтований педагогічний процес є провідним у сучасній практиці вищої школи, що особистісну орієнтацією неможливо реалізувати без культурологічного змісту й без ефективних технологій, без розв'язання протиріччя між соціалізацією й особистісно-культурною ідентифікацією, усвідомленням себе суб'єктом певної культури. Необхідно враховувати позицію В.Краєвського щодо культурологічного підходу до змісту освіти як засобу забезпечення його цілісності [7: 10].

Поняття «музична культура» суспільства, першорядне за своїм значенням для музичної соціології, мало розроблено. Музична культура набагато ширше власне музики, бо в неї входять різноманітні прояви як самої музики в її соціальному виявленні, так і область її дії, словом – вся сфера музикування, вся сфера музичної практики.

Музична культура суспільства являє собою єдність музики та її соціального функціонування. Це – складання система, в яку входить:

- музичні цінності, що створюються, або зберігаються в даному суспільстві;
- всі види діяльності по створенню, зберіганню, відтворенню, розповсюдженню, сприйняттю і використанню музичних цінностей;
- всі суб'єкти такого роду діяльності разом з їх знаннями, навиками і іншими якостями, що забезпечують її успіх;
- всі установи і соціальні інститути, а також інструменти і устаткування, обслуговуючи цю діяльність.

Сучасна ситуація в житті нашого суспільства істотно відрізняється від тієї, яка була характерна для другої половини ХХ століття. Похитнулися засади культури. Відбулася певна переоцінка цінностей у свідомості людей, особливо у молоді, яка не маючи стабільності ідеологічного «супроводу» у міру свого дорослішання, втрачає духовні орієнтири.

Найважливішим напрямом є підготовка студентів до самостійного знайомства з високою музикою, до музичної самостійності. Допмагаючи студенту змінювати обставини, при яких відбувається його залучення до музики, робити ці обставини «людянішими», гуманізованими, без чого музичне виховання просто не відбудеться, педагоги сприяють і становленню благотворних внутрішніх змін духовної культури студентів, що набувають в умовах залучення до музики досвід дієвого, «практичного» гуманізму.

Ми виходимо з наступного припущення: щоб в ході навчання музично розвинути студентів, залучити їх до музичної самоосвіти і самовиховання, необхідно вирішити наступні основні завдання:

- розкрити позитивні уявлення про зв'язок музичного мистецтва з життям людини і суспільства і всіма доступними художньо-виховними засобами розвивати у студентів готовність до самостійної участі в музичному житті;
- озброїти студентів естетично необхідними, відчутими і актуальними для самоосвітньої діяльності музичними знаннями і уміннями;
- сформулювати їх оцінні думки про місце, значення і можливості музичного мистецтва в розвитку духовної культури, в проектуванні гуманних відносин між людьми;
- викликати у студентів емоційний позитивний відгук на високохудожні зразки музики, розвивати їх прагнення до естетичного аналізу музичних творів, вдумливого, емоційного, насиченого, багатократного і різностороннього їх виховання;
- збудити їх прагнення до музичної самоосвіти.

Сучасне музичне виховання орієнтується на формування цілісного ставлення до музичного мистецтва, яке ґрунтується на соціально-художньому досвіді й виявляється через музичну культуру особистості. Різні аспекти сутності музичної культури особистості розглядалися Ю.Алієвим, Д.Кабалевським, Н.Криловою, Л.Масол, А.Сохором, Р.Тельчаровою. Аналіз наукової літератури показав недостатність уваги до розкриття педагогічної сутності категорії «музична культура особистості» та процесу формування цього складного явища.

Аналіз теоретичних джерел дозволив розглядати музичну культуру особистості як системне і багаторівневе утворення, педагогічна сутність якого характеризується:

- якістю музичного сприймання та переживання музичних творів;
- прагнення до творчого самовияву в музичній діяльності;
- упорядкованістю та глибиною музичних знань;
- рівнем активного засвоєння різних видів музичної діяльності;
- вибірковим оцінним ставленням до музики.

Процес формування музичної культури особистості як частина загального процесу духовного розвитку людини є керованим соціально-педагогічним явищем, об'єктивні та суб'єктивні чинники якого знаходяться у нерозривній єдності та взаємозалежності.

Сутність процесу формування музичної культури особистості полягає у поступовому, безперервному, динамічному розвитку музичних і загальних здібностей та якостей особистості.

Важливим є той факт, що студенти музично-педагогічних спеціальностей знаходяться у просторі молодіжної музичної субкультури. Музична субкультура юнацтва має наступні виховні функції: когнітивна, світоглядна, комунікативна, творча.

Наголошуючи на значному соціалізаційному потенціалі молодіжної музичної субкультури, водночас необхідно врахувати існування ризику протилежної дії молодіжної музики на студентів (від асоціальних вчинків до адитивної поведінки) в разі її стихійного, не контрольованого впливу. Запобігти такій ситуації можна лише за умови цілеспрямованого педагогічного впливу.

Роблячи висновки можна зазначити, що процес соціалізації залежить не тільки від зовнішніх умов, у яких здійснюється, але й від особливостей соціальних груп, які беруть у ньому участь. Однією з них є українське студентство, яке традиційно в соціальній педагогіці розглядається як найбільш мобільна, творчо активна, соціально-орієнтована й перспективна молодіжна група. Важливою особливістю сучасного студентства є наявність своєрідного феномена корпоративності в поглядах, поведінці, рефлексивних реакціях. Це виражається в тому, що в соціальних відносинах уже з першого курсу студент бере участь як член співтовариства, яке має яскраво виражену субкультуру, особливі морально-етичні, політичні, економічні інтереси.

Соціалізація є процесом засвоєння людиною певної системи соціальних норм, знань, цінностей, моделей поведінки, що дозволяють їй функціонувати як повноправному члену суспільства. Вона здійснюється як під впливом соціально контрольованих, цілеспрямованих, так і стихійних, спонтанних впливів, а її результатом є розвиток особистості, гармонізація взаємовідносин між людиною та суспільством. Важливо усвідомлювати, що соціалізація, з одного боку, забезпечує засвоєння соціального досвіду особистістю та передачу його від покоління до покоління, з іншого – сприяє генезису суспільства в цілому.

Соціалізація студентської молоді як виняткової соціально-демографічної групи має певні особливості. Вони пов'язані насамперед зі специфікою студентства, яке відрізняється мобільністю, динамічністю, підвищеною адаптивністю до різноманітних соціально-економічних і політичних змін у суспільстві. Є підстави вважати, що студентський вік є сенситивним для засвоєння соціального досвіду, активності суспільно значущої діяльності. Особливості процесу соціалізації виявляються в наявності трьох його стадій: адаптаційної, ціннісно-діяльнісної або диспозиційної та професійної.

Провідним і системоутворюючим напрямком навчально-виховного процесу для студентів музично-педагогічних спеціальностей є художньо-естетична діяльність, завдяки якій процес соціалізації скеровується на вирішення завдань професійної підготовки. Отже мистецтво виступає головним чинником соціалізації майбутніх фахівців цього профілю.

Музична культура дозволяє за допомогою комунікативних засобів музичної діяльності регулювати міжособистісні стосунки та спільну діяльність студентів музично-педагогічних спеціальностей, а у майбутньому – організувати плідну навчально-виховну взаємодію з учнями.

Соціалізація студентів музично-педагогічних спеціальностей засобами музичної культури з урахуванням того, що діяльність у музичній сфері має високий ступінь індивідуалізації повинні відбуватися в рамках особистісно орієнтованого педагогічного процесу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Асатрян О.Ф. Становление социально-ценностных профессиональных ориентаций учителя музыки в процессе вузовской подготовки: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: Спец. 13.00. 02 – «Теория и методика обучения и воспитания (музыка)» / О.Ф. Асатрян. – М., 2000. – 24 с.
2. Асафьев Б.В. Муз. форма как процесс / Под ред. Е.М. Орловой / Б.В.Асафьев. – Л.: Музыка, 1971. – 213 с.
3. Василькова Ю.Б. Социальная педагогика: учеб. пособ. / Ю.Б. Василькова, Т.А.Василькова. – М., 1999. – 440 с.
4. Грисюк О. Структурно – функціональний аналіз процесу формування музичної культури особистості / О. Грисюк // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя. – 1997. – С. 33 – 37.

5. Дементьев Г.Г. Процесс формирования личности под влиянием социальной среды в современных условиях: дис. на соискание уч. Степени канд. социол. наук: спец. 22.00.04 – «Социология» / Г.Г.Дементьев. – М., 2000. – 191 с.

6. Долгая Н.В. Виховання духовності старшокласників засобами молодіжної музичної субкультури: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання музики і музичного виховання» / Н.В. Долгая. – Херсон, 2006. – 20 с.

7. Краевский В.В. Культурологический подход к содержанию образования как способ обеспечения его целостности / В.В. Краевский // Известия Волгоградского ун-та. – 2004. - №1. – С. 7-11.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Негребецька Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-педагогічних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.